

CAPÍTULO DE INFORME DE AMNISTÍA INTERNACIONAL SOBRE CHILE 2015-2016 EN RAPANUI

Tire

Henua Tire.

Puoko Haka Tere Henua Tire, **Michelle Bachelet Jeria**

Ko te ture iga a e te tiripuna o te miriko I te ture o te haka tere iga o te muto'i, ko tuhi a i te totová i te hakari o te nuu o Tire.

E tute no a mo rava'a i te parauti'a o ruga i te nuu ko tuhi a i te ta'e mo'a i te hakari o te tagata ko haka puru a i te ta'u tuai era.

No atu te ati , ina he ha'a ti'a i te gavi'e mo haka to'o i te gapoki .

Rauhuru me'e mo haka ite atu:

I te ta'u era o Tagaroa uri, te puoko haka tere henua Tire, ko Michelle Bachelet ,i haka ite ai pehe ka haka tere era te aga mo papa'i i te Rogo haka tere Henua(Constitución.) apí e tahi mo te matahiti 2017.

I te ta'u haka tere o te henua Tire e Pinochet, i aga ai i te Rogo haka tere Henua o aga riná. Ki te mana'u o te rauhuru nuna'a, ina he tano ra Rogo mo haka tere i te henua haka tere hai mana'u hahata.(Democracia).

I te matahiti nei, i haka kimi ai te parauti'a o te nuu haka tere henua (políticos)aga i te aga ta'e tano.

Muto'i Nui, haka tere aga o te Tiripuna Miriko, Hare ture Miriko.

A rote Tiripuna Miriko e ture no era te ture mo haka utu'a i te miriko, no atu te haa'au o te nuna'a haka tere henua ,mo ta'e ture haka ou e te tiripuna miriko.

Te riva ,ko ki á e te Tiripuna Nui o tire, e ai ro á te nuu e ture mau 'a a rote roa era o te Tiripuna ta'e haka tere e te miriko.

I haka kimi era e te Tiripuna Nui oTire i te parauti'a o te ga ture nei a rote Tiripuna ta'e haka tere e te miriko, e haka mana a i te rogo o te nuna'a hapa'o i te mana'u e i te hakari o te nuu ta'a toa o te Ao nei(derechos humanos) . (1)

I te ta'u era o Vai Tu'u Potu, te Tiripuna Haka Utu'a o te miriko(Tiripuna Nono'i mo ture haka ou te ture) i ki ai mo haka rehe ,mai te 3 matahiti ki te 461 mahana ana haka utu'a i rote hare puru i te muto'i e tahi o te tiga'i hai hago ia Manuel Gutierrez Reinoso e 16 matahiti, e takoa o te pupuhi kia Carlos Burgos Toledo.

I te ta'u era o 2011 i taka taka ai te tagata mo haka garoa i te raua mana'u e i ra ta'u i pupuhi ai e te muto'i i tu ga kope nei .

Ina kai haga mo haka mana e te Tiripuna Haka Utu'a miriko, i te vanaga ki era e te Tiripuna miriko penei e ai ro a te rua rave'a o te muto'i mo haka maraga i te tagata taka taka era mo haka garoa i te raua mana'u. Ta'e hai hago. (2)

Pe ira a penei i ki ai , e ko riva mo ki , ko haga mau ana o ra muto'i mo tiga'i i tu ga kope era.Te rogo nei ko haka mana takoa ana e te Tiripuna Nui o tire i te ta'u era o Koro.

I apa makenu ro te rave'a mo kimi i te parauti'a pehe a Iván Vasquez Vasquez i mate ai ,mo ai e puru ro a i te ta'u era o 2014 i te hare puru era o Chile Chico i te aro era o Aysén.

E rua nuna'a taote i kimi ai te tumu o te mate iga o tu kope nei e ina kai pa te raua vanaga. O ira te hua'ai o ni kope i nono'i ai ki te tiripuna mo haka kimi i te toru ta'u i te parauti'a.

I te ta'u era o Anakena i ha'ati'a ai e te Tiripuna Haka Utu'a miriko mo kimi mo oho i te parauti'a, te ino, i oti era te matahiti kai aga a tu aga era

I ture ro e te tiripuna ta'e o te miriko i te ture o te nuu ko tiga'i a e te muto'i.

O te ga ture ta'ato'a nei, i kimi ro te tumu o te mate iga o Nelson Quichillao.

I taka taka era te tagata he tiga'i hai hago, i te ta'u era o Anakena i te El Salvador o te aro era o Atacama.

I ture takoa ro te ture o te tagata hapi , Rodrigo Avilés e 28 matahiti.

I taka taka era te tagata I te ta'u era o Vai Tu'u Potu, he pupuhi e te muto'i i tu tagata nei hai hago vai.

I oti era te matahiti, e kimi no a te parauti'a o te ga ture nei.

I te ta'u era o Hora ,i ki ai e te tagata honui kimi i te roa mo hapa'o i te nuna'a haka taka taka mo haka ite i te raua mana'u hai haumaru e i te nuna'a haga mo haka piri i te raua mana'u e ko riva mo ture e te tiripuna miriko i te ga ture nei.

INA KAI HAKA UTU'A

I aga i oho no te aga mo ture e te tiripuna te ture tuai o te totoVá e te muto'i i te hakari tagata.

Te ki o te puoko o te Tiripuna Nui o tire, i te ta'u era o Tarahao, e 1.056 ture e ture mai era ,e 112 ture o te totoVá hakari tagata.

E 72 no nuu i haka puru o te 112 e te tiripuna, mai te ta'u era o te 2014 ka oho ro ki te ta'u era o hora o te 2015.

Te me'e nó, te nuna'a kimi parauti'a o te nuu totoVá , ko riri á i te ta'e horou o te kimi iga i te parauti'a o te nuu haka garo era.

Te parau haka taka taka, e peira á te vanaga ha'aputu e te nuna'a Comision Valech o ruga i te totoVá hakari, e o ruga i te haka puru o te tagata i te raua mana'u haga , i te ta'u haka tere era i te henua e Pinochet , ko te na'a iga 'a ki te nuu hope'a o te mana o te nuu kimi parauti'a o ruga i te ga ture nei.

I te 50 ta'u o te ati nei, e na'a no á te parauti'a ki te nuu ani mo haka ite i te parauti'a o te garo iga o te rauhuru hua'ai.

I te ta'u era o Tagaroa uri, i te mahana 40 o te ta'e kai o te nuu totoVá i to raua hakari,i hauha'ai te raua aga, i te roa era ko rava'a á i te tara mo auhou kia raua, o te totoVá i te raua hakari, e ote haka utu'a ia raua i rote hare puru, o te raua mana'u iga ké.

I te ta'u era o Anakena, e 10 miriko i tuhi ai i te toke e i te tiga'i i te kope himene e tahi, te igoa ko Victor Jara i te matahiti 1973.O te miriko e tahi i ha'aki .

Peira i tuhi ai e 7 miriko, o te tutu ora ia Rodrigo Rojas e 19 matahiti , e peira á i te tiga' i ki te pi'i pi'i ia Carmen Gloria Quintana , e 18 matahiti, i te ta'u era o 1986.

Kai hauha'a te aga mo haka kore i te Ley Amnistía o te ta'u era o 1978. (3)

Ite ta'u era o Hora nui,i ki ai e te Corte Internacional de Derechos Humanos penei é, te Tire kai haga mo avai hai tara , ki te nuu e 12, tuhi e te Tiripuna Miriko i te ga ta'u era o 1974 e o 1975.

Te ture o te nuu nei, kai haka kore, no atu ko ite á e te tiripuna, te vanaga ki era e ra nuu i te raua hora puru era, i tiga'i i raua a raua i ki ai. Te ati mau o te me'e nei, he ta'e kimi i te parauti'a o te ga ture nei.

He hakatika hakari tagata e i te riva mo haka tama i te gapoki.

E ati no á te haka to'o poki, no atu he aha te ati. (4)

I oti era te matahiti, e ku'i ku'i no á i te Congreso te aga o te hakatere iga apí, mo ta'e haka utu'a i te matu'a mo ai he ai te ku'i ku'i o te matu'a vahine, e e riva ró mo mate, takoa e

kimi á te rave'a mo haka to'o i te poki, i te roa era, he tupu te poki i rote vi'e ko a'aru á e te tagata o ko piri á e te taina o e te matu'a tane.

Takoa i te roa era ko maui ui á te poki i roto i te manava, e é ko riva ra poki mo ora.

I te ta'u era o Anakena te Comité de Derechos Económicos, Sociales y Culturales de la ONU (CESCR) i ki ai ki te Tire mo haka horou i te aga mo haka kore i te ture o ruga i te hauha'a mo haka to'o i te gapoki, mo tano te roa.

Mana o te nuna'a o te henua Tupuna.

Ko horo á te ture apí, o te haka utu'a e o te haka puru i te nuu o te henua Mapuche, ina kai tano ia te roa.

I te ta'u era o Anakena, te CESCR i ki ai kia Tire, mo haka mana i te Rogo o te haka tere iga Henua (Constitución) o te nuna'a henua tupuna. Pe ira he riva mo e'e o mo ina o ruga i te rauhuru me'e o te raua henua mau á hai haka tika era o raua mau á. (5)

I te ta'u era o Tagaroa Uri, te Comisión Internacional o te Haka tika tagata (Derechos Humanos.) i ki ai mo hapa'o i te vi'e e tahi o te henua Mapuche, te igoa ko Juana Calfunao, e peira á mo hapa'o i ta'ana huaai e noho era i rote mata era o Juan Paillalef i te aro o te Sur o Tire.

I tu'u ai ki te roa nei o te haka matakū e te mutō'i i te vi'e nei ararua ko ta'ana huaai i te ta'u era o te 2014 e o te 2015. Te ati ta'a to'a nei i ha'amata ai he ati o ruga i te ture Henua Tupuna.

He Haka tika iga o te tagata noho ki te rua tagata, o te vi'e noho ki te rua vi'e o te tagata e o te vi'e hakari ké ki te raua kuhane parauti'a, e o te tetahi huru o te tagata e o te vi'e ina he garoa i te raua kuhane parauti'a.

I te ta'u era o Tagaroa Uri, i haka mana ai te rogo o ruga i te riva mo haati'a i te ga nuu ta'a toa nei mo haka mana i te raua haka tere iga pahe nuu haipo ipo.

I oti era te matahiti, kai mao á i te Senado te rogo apí mo haati'a i te tagata ta'a to'a mo huri i te raua parau henua, mai te roa era e riva nó te tagata mo huri i toona ga parau ta'a toa, mo haka riro ia ia he vi'e. Peira á e riva takoa nó te gavi'e mo huri i to'ona igoa ki te igoa tagata.

1.- Tire: He oho a mu'a: Ture haka ou o te toto'vá hakari tagata.

Ko haka ture á e te Tiripuna ta'e o te miriko.

2.- Tire: Kimi i te parauti'a o te haka utu'a puai e hauha'a kore e te muto'i i te tagata haka puru.

3.- Tire: Rogo Amnistía e haka mana no á i te haka tere iga henua era a Pinochet.

4.-Tire: ina he hapa'o i te vi'e: te ture o te haka to'o gapoki e ture ro á e te DDHH (Amnistía Internacional Chile, junio 2015).

5.- Tire: He haka ite ki te nuna'a o te Comité de Derechos Económicos, Sociales y Culturales de la ONU: penei é e e 55 ta'u o te ga ture nei